

Eksamen: Fra truende haj i horisonten til venlig hval i hverdagen

Eksamen fylder for eleverne – og med god grund. Så det kan du lige så godt omfavne som lærer. Julie Marie Isager kommer på baggrund af sin ph.d.-afhandling med gode råd til, hvordan du i undervisningen konstruktivt kan forberede eleverne på eksamen.

Af Signe Tonsberg

Mange gymnasieelever oplever eksamen som en truende haj i gymnasietidens store læringsocean. Men måske skulle vi i stedet sørge for at gøre eksamen til en venlig hverdagshval, for vi ved, at eksamen fylder for gymnasieelever. Ikke bare i forårs- og sommermånederne, men det meste af året.

Julie Marie Isager har skrevet ph.d.-afhandlingen 'Elevers forestillinger om og forberedelse til mundtlig studentereksamen', som udkom i 2021. Afhandlingen zoomer med elevperspektiv ind på, hvordan elever forbereder sig til deres mundtlige eksamener. I den forbindelse fik hun gennem fem måneders feltarbejde, en lang række interviews med elever samt eksamensobservationer et dybt indblik i elevernes oplevelse af eksamen og eksamensforberedelse.

"Eleverne vil gerne have en meget klar fornemmelse af eksamen, hvad de skal, og

hvordan det fungerer: Får man bilag, hvor lang tid er forberedelsen etc. De vil gerne have afklaret rammerne for eksamen, for den ligger dér for enden af året og genererer en masse følelser," forklarer Julie Marie Isager.

Sult efter at klare faget godt

Elevernes overvejelser og spørgsmål om eksamen handler typisk om meget mere end rammerne, pointerer Julie Marie Isager. Så når eleverne spørger til eksamen, må man som lærer gøre sig umage for at se intentionen bag spørgsmålet.

"Når elever spørger 'skal vi til eksamen i det her?' eller 'er det her relevant for eksamen?', så er det, de siger, i lige så høj grad: Hvordan klarer jeg det her fag godt? Hvad er kvalitet i det her fag? Så nogle af de her spørgsmål om eksamen er i lige så høj grad spørgsmål til faget, og til hvad værdierne i faget er," forklarer hun.

I hendes afhandling er det tydeligt, at eleverne bruger meget krudt på at undersøge, hvad de skal kunne til eksamen. Nogle elever stiller eksplicitte spørgsmål

til læreren, andre opsøger læreplanen og sparrer med de andre elever, mens andre igen ordløst analyserer undervisningen og lærerens kropssprog, sætninger og tonefald for at komme på sporet af, hvad der er godt at gøre til eksamen.

"Eleverne gør alt muligt for at finde ud af, hvordan man klarer sig godt til eksamen. Der foregår en dyb aflæsning af, hvordan deres egen lærer fremstiller faget, hvordan man som elev mener noget i det her fag, og hvad det overbevisende argument er," forklarer hun.

Den opmærksomhed kan man som lærer bruge aktivt som afsæt for faglige samtaler og undersøgelser af fagets dna, mål og krav i tæt samspil med eleverne, mener Julie Marie Isager. Man kan med fordel lave en tæt kobling mellem undervisning og eksamen. Og man kan varedeklarere, hvornår eleverne bliver bedømt, og hvornår der er rum for åbne og undersøgende samtaler. Det kan man fx gøre gennem dialogisk undervisning, som lektor Tina Høgh fra SDU har forsket i og skrevet om. Hun opererer >

ILLUSTRATION: RASMUS JUUL

blandt andet med tre forskellige rum i undervisningen, som kan noget meget forskelligt og kalder på noget forskelligt fra eleverne:

1. Eksperimentariet, som er et øverum, hvor elever og lærer nysgerrigt og åbent sammen undersøger og beskriver et fænomen.
2. Præsentationsrummet, hvor fokus er fagsprog og klare faglige definitioner.
3. Performancerummet, som dækker over mundtligt-kropslige oplæg. Som underviser kan man med fordel varedklare ret tydeligt, hvilken type rum undervisningen er.

Er fokus på eksamen smadrende?

Ifølge Julie Marie Isager er der god grund til, at eleverne er optagede af at knække koden til eksamen.

"Jeg støder tit på synspunktet, at elevernes optagethed af eksamen er obstruerende for deres faglige fokus. Sådan kan det måske opleves fra et voksenperspektiv, men fra et elevperspektiv er der ingen vej udenom at tage eksamen alvorligt. Hvis elever ikke orienterer sig mod eksamen, risikerer de, at de ikke varetager deres egne interesser og fremtidsmuligheder," forklarer Julie Marie Isager.

Den pointe bliver bekræftet af statistikker fra Uddannelses- og Forskningsministeriet. Af rapporten 'Evaluering af optagelsessystemet til de videregående uddannelser' fra 2020 fremgår det, at kravene til størrelsen på ens karaktergennemsnit stiger. I dag giver et givent karaktergennemsnit adgang til færre uddannelser end for ti år siden. Den typiske ansøger med middelhøje gennemsnit på 7,1 havde i 2009 adgang til 89 procent af uddannelserne. I 2019 havde samme gennemsnitselev kun adgang til 79 procent af uddannelserne.

"Et lavere karaktergennemsnit udelukker unge fra flere og flere uddannelser. Karakterer, der ikke er høje nok, er en helt håndgribelig stopklods for unges forestillede gode fremtidsvalg af uddannelse, og derfor er det forståeligt, at de er optagede af deres resultater," siger Julie Marie Isager.

Hun pointerer, at når vi har et optagelsessystem til vores videregående uddannelser, som bygger på de karakterer, man får på sin ungdomsuddannelse, er det faktisk alternativet til feudalsamfundet. Hvor den enkeltes muligheder i feudalsamfundet var bestemt af socialklasse og status i samfundet, er det

Syv råd: Gør eksamen mindre farlig

→ **Hey kollega.** Tal åbent med kolleger – gerne både i faggrupper og på tværs af fag – om, hvordan I bedst introducerer elever til eksamenerne, og hvordan I støtter eleverne bedst muligt i deres forberedelser og forståelse af eksamen.

→ **Åben dialog med elever.** Tal åbent med eleverne om eksamen i den daglige undervisning fra begyndelsen af året. Analyser fx kriterierne fra lærerplanen sammen med eleverne. Diskutér, hvad formuleringerne betyder, og kobl til undervisningens indhold.

→ **Mere bag elevernes spørgsmål.** Vær opmærksom på, at når eleverne spørger til eksamen, spørger de måske også til dit fag. De vil gerne have svar på, hvad I skal, hvorfor, og hvordan man bliver god til faget.

→ **Øv, og afdramatisér.** Hiv det private og personlige ud af eksamen. Tal om eksamen, og øv i plenum, i grupper via rollespil etc.

→ **Varedeklarér undervisningsrummet.** Vær tydelig om, hvad I er i gang med i klassen. Bliver eleverne bedømt lige nu, eller er I i gang med at være modige og åbent undersøge noget i fællesskab? Og kan det være et positivt element i bedømmelsen at være modig?

→ **Skru ned for dødsmetaforikken.** Eksamen er strengt taget hverken dybt vand eller en slagtebænk.

→ **Ja, eksamen er en anden rolle.** Lad være med at bagatellisere eksamen eller forsøge at berolige eleverne ved at sige, at de bare skal gøre, som de plejer til eksamen. For det skal de jo ikke. Til eksamen har både elev og lærer andre roller end i undervisningen.

i dag vores eksamens- og optagelsessystem, som bestemmer. Dine muligheder er afhængige af de karakterer, du har opnået til eksamen.

"Den måde, vores eksamener bliver brugt på, er et alternativ til feudalsamfundet. Det er på den måde, vi finder ud af, hvem der har gjort sig fortjent til og har evnerne til at indtage de fineste poster i landet. Og økonomisk har eksamenerne også høj prioritet. På universiteterne bruger vi fx i dag 25-30 procent af midlerne på eksaminationer og afvikling af prøver," siger Julie Marie Isager.

Elever tolker alt

På baggrund af sine mange observationer og samtaler med elever om eksamen i forbindelse med sin ph.d. har Julie Marie Isager en række iagttagelser, som lærere måske kan have glæde af. Som lærer skal man vide, at elever læser bedømmelse ind i rigtig meget af lærerens adfærd og respons i undervisningen. Eleverne oplever og registrerer en lang række ofte subtile indikationer på, om det, de siger, er rigtigt eller forkert.

"Når en lærer afbryder en elev, tolker eleverne det som om, at det, de siger, er forkert. Derimod oplever de, at det, de har bidraget med, er rigtigt, hvis læreren taler videre på deres pointe. Hvis læreren derimod taler videre om noget andet, så opfatter eleverne det som om det, de sagde, var forkert," fortæller hun.

Julie Marie Isager har også bidt mærke i, at det er udbredt at bruge det, hun kalder *dødsmetaforik*, når der bliver talt om eksamen.

"Jeg har hørt undervisere omtale eksamen som *skafottet*. Og man taler om, at man kan blive *slagtet* til eksamen eller *drukne* i stoffet. Mange af de her udtryk indgår i vores hverdagsprog, og man bruger dem måske afvæbnende for at gøre det lidt absurd, men ingen griner længere af det," siger hun.

Julie Marie Isager opfordrer til, at man som lærer er opmærksom på, om man bruger eksamen som argument for, at eleverne skal arbejde hårdere ved fx at sige 'hvis ikke I får styr på det her, så får I problemer til eksamen.'

"Eksamen er superskræmmende for elever i forvejen, så der er ingen grund til at understrege det yderligere," siger hun.

Bagatellisér ikke

Eksamen opleves af mange elever som noget dybt privat og personligt – og måske ensomt. Sådan behøver det ikke være, pointerer Julie Marie Isager:

"Eksamen går tæt på og gør eleverne nervøse. Nogle føler sig isolerede. Vi kan med fordel afpersonalisere eksamen og træne situationen, så det bliver mindre sårbart. Det kan fx foregå i plenum, i grupper, i rollespil, eller hvordan lærerne nu foretrækker at didaktisere spørgsmålet om, hvad en god eksamenspræstation i faget i grunden er," siger hun.

Som underviser har man måske mest af alt lyst til at tage hovedspring i faget med eleverne og svømme rundt i det faglige stof og først tænke på eksamen langt henne i skoleåret. Måske er det derfor, at der kan være tendens til at bagatellisere det, at eleverne skal til eksamen, når man fx siger 'I har jo styr på det', og 'I skal bare gøre det, I plejer'. Men eleverne skal jo rent faktisk ikke gøre det, de plejer, til eksamen, pointerer Julie Marie Isager.

"Man siger det måske for at berolige, men jeg kan se i mine elevinterviews, at det ikke er sådan, det lander i eleverne. Det fjerner ikke deres angst. Tværtimod," siger hun.

Nej, eksamen er ikke 'plejer'

Julie Marie Isager opfordrer til, at man i stedet for at bagatellisere taler direkte med

eleverne om dilemmaet undervisning versus eksamination. For det er to forskellige situationer, hvor rollerne skifter for både elever og underviser.

"Undervisning og eksamen er forskellige fænomener. Alligevel kan vi finde på at sige til eleverne, at de bare skal gøre, som de plejer, når de skal til eksamen. Men det skal de jo netop ikke. I min empiri kan jeg se, at eleverne er meget bevidste om forskellen på de krav, der er til dem, og den rolle, de har i henholdsvis undervisningen og til eksamen," siger hun.

Derfor kan det være en god idé at tage det åbent op i undervisningen.

"Tal direkte med eleverne om positionsskiftet hos både elever og lærere, og undersøg fænomenet eksamen sammen med dem. Hvorfor har vi det? Hvad er lærerens rolle, censors rolle, ministeriets rolle og elevens rolle?"

For der er meget stor forskel på den grundlæggende lærerposition og den grundlæggende elevposition i henholdsvis undervisningen og til eksamen. I undervisningssituationen er vi indforståede med, at læreren lærer fra sig, har overblik over stoffet og har styr på, hvad klassen skal lære og hvordan. Eleverne derimod har en mere modtagende rolle, hvor de blandt andet skal lytte, iagttagelse, afprøve, stille spørgsmål og tænke med. Og så bum kommer eksamen, og rollerne er byttet fuldstændig om:

"Når vi kommer til bedømmelsen, skifter læreren ansigt og er pludselig i en tilbageholdende lytteposition. Eksaminanden forventes at kunne sige frem, stille faglige spørgsmål og besvare dem, tænke selv og indgå i en samtale med en fagperson, som stadig er på et højere niveau end dem, men som de skal tale med som en ligestillet. Fra et elevperspektiv er det et grundlæggende rolleskift," siger Julie Marie Isager. >

"Hvis elever ikke orienterer sig mod eksamen, risikerer de, at de ikke varetager deres egne interesser og fremtidsmuligheder."

Julie Marie Isager

Tak for din modighed

I sin ph.d.-afhandling fandt Julie Marie Isager ud af, at elever er usikre på, hvilke kriterier de bliver bedømt efter, og at de forsøger at finde ud af, hvad læreren gerne vil have, at de siger. En elev siger fx: *"Der er sådan en ting med, om man knækker nogle læreres koder. For det meste har jeg knækket dem alle sammen, fordi jeg ved, hvordan den ene, hvordan den anden, og hvordan den tredje vil have det."*

En anden elev siger: *"Det er jo så absurd ved gymnasiet på en eller anden måde, det [at tænke over stoffet selv] er ikke det vigtige. Det føler jeg i hvert fald på en eller anden måde. Frem for at gøre det, du selv vil, så gør du det, der pleaser læreren. Det er også det, man gør i SRP. Man tog det emne, man selv syntes, var spændende, men hvis læreren syntes, det var en dårlig ide, så tager man det, læreren synes, er godt."*

En tredje elev forklarer: *"[Vores lærer] er sindssygt dygtig. Hun har tit en eller anden fortolkning, som regel også altid den rigtigste fortolkning, men hun tillader ikke rigtig os andre at komme til, selvom vi måske understøtter det med citater."*

Ambitionen med de gymnasiale uddannelser er også at bidrage til at skabe modige unge mennesker, som tør sætte spørgsmålstegn ved verden, pointerer Julie Marie Isager. Og derfor må vi også belønne, når de gør det.

"Vi vil gerne have modige elever, som tænker selv, udviser selvstændighed og tør stille frække og udfordrende spørgsmål –

Hun peger på, at skiftet fra underviser til bedømmer også for læreren er stort.

"Du skal lytte og registrere alt, hvad eleven siger, prøve at stille empatiske spørgsmål og få øje på kvaliteter og mangler og på meget kort tid sammenfatte det hele til et sobert argument. Det har jeg meget stor respekt for."

Som gymnasielærer er man både underviser og bedømmer – og de to roller kan ikke altid sådan lige adskilles.

"I bekendtgørelsen står der, at du er kompetent til at være bedømmer til eksamen qua din undervisningskompetence. Vi ser altså undervisning og bedømmelse som to sider af samme sag. Men det er i virkeligheden to forskellige discipliner," siger Julie Marie Isager, som pointerer, at det er et ret kompliceret rolleskifte for underviseren.

"Vi må spørge os selv, om lærerne får støtte nok til det rolleskift. Hvor let er det fx for nyansatte undervisere at skulle påtage sig et ret kompliceret rolleskifte fra at være underviser til at være bedømmer," spørger hun.

ikke kun når det gælder en tekst, men også til faget, skolen og samfundet. Derfor er vi også afhængige af, at eleverne oplever, at de godt må være modige, og at det er positivt. Og det bliver de kun, hvis vi dagligt viser det og siger 'tak for dit mod', når de gør det. Ellers viser de ikke den slags mod frem til eksamen, hvor bedømmerne kan belønne det via karaktererne," siger hun.

En del af gamet

Men er det egentlig ikke bare en del af det store spil i livet, at man skal lære at præstere og gå til eksamen og rumme det ubehag, det er forbundet med? Arbejdslivet, som venter de unge, rummer jo også en lang række eksamenslignende situationer? Jo, siger Julie Marie Isager.

"Jeg er ikke i gang med at nedlægge eksamen. Jeg mener, at der kan komme mere dannende oplevelser ud af eksamen, hvis vi skruer lidt på den. For der er klare fordele ved mundtlig eksamen. Det er en situation, hvor du bliver taget alvorligt af et andet menneske. En eksamen kan give unge mennesker en nuanceret oplevelse af at blive taget alvorligt, og at deres input bliver bedømt fair. Eksamen har masser af potentiale til at give unge mennesker oplevelser af at blive forstået, lyttet til og udfordret på en respektfuld måde. Så lad os tage det med i undervisningen i stedet for at se eksamen som en modspiller, som obstruerer rejsen. Der er ingen grund til at spille på angsten. Og vi skal kunne forklare på en faglig sober måde, hvad vi bedømmer til eksamen, og hvorfor eksamen er indrettet, som den er. Og det er indimellem vanskeligt, fordi vi faktisk ved ret lidt om, hvad der sker under kølerhjelmene i eksamenssystemet," siger hun. ●

Julie Marie Isager har skrevet ph.d.-afhandling om elevers forestilling om og forberedelse til mundtlig eksamen. Julie Marie Isager er specialkonsulent i TEACH på Københavns Universitet, hvor hun blandt andet beskæftiger sig med dialog og mundtlighed i universitetsuddannelse og pædagogik.

Læs mere på Gymnasieforskning.dk

- Eleverne siger, hvad de tror, læreren vil høre: Interview med Julie Marie Isager.
- Evaluering mellem mestring og præstation: Jens Dolin & Jan Alexis Nielsen.

FOKUS.KU.DK

Københavns Universitets brobygningsportal

Find foredrag, øvelser, undervisningsmateriale og muligheder for at opleve forskning på KU

